

ЕФИКАСНОСТ СИСТЕМА РЕШАВАЊА СПОРОВА СВЕТСКЕ ТРГОВИНСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Резиме

У овом раду аутор анализира ефикасност система решавања спорова Светске трговинске организације (СТО).

Ради објективнијег увида, аутор питање ефикасности разматра у светлу доступности система решавања спорова, његове прилагођености неким особеностима СТО, брзине решавања спорова и делотворности и могућности извршења одлука.

У закључним разматрањима аутор сумира резултате анализе, праксу СТО и даје предлоге за реформу система решавања спорова и сугестије у вези са даљом еволуцијом овог механизма.

Кључне речи: ГАТТ, СТО, Споразум о решавању спорова, решавање међународних трговинских спорова, начело ефикасности.

І Уводна разматрања

Талас свеобухватне реформе система регулисања међународних трговинских односа у оквиру Уругвајске рунде преговора о допунама Општег споразума о царинама и трговини (*General Agreement on Taxes and Trade*, у даљем тексту: ГАТТ) довео је и до измене правила за решавање међународних трговинских спорова под окриљем новоосноване Светске трговинске организације (у даљем тексту: СТО). Предвиђене измене су имале за циљ да правила ГАТТ-а учине савременијим, дело-

творнијим и лакшим за примену, како би се осигурало брзо и успешно решавање спорова.¹

На хитност преуређења система решавања спорова пресудно су утицале две околности. Прва је била правно-техничке природе. Наиме, након Токијске рунде преговора, завршене 1979. године, ГАТТ-у су додати бројни споразуми који, између осталог, прописују посебне поступке за решавање спорова у одређеним областима међународних трговинских односа. Као последица овакве нагле пролиферације процесних правила, систем решавања спорова је постао фрагментиран и непрегледан, па су се у пракси често јављале недоумице да ли у неком конкретном случају треба применити посебан поступак решавања спорова уведен „токијским“ допунским актима или се треба држати опште процедуре предвиђене ГАТТ-ом.² Концентрисање и упрошћавање правила је, дакле, било нужно. Друга околност била је политичке природе. У току преговора о изменама правила решавања спорова, 1988. године, Сједињене Америчке Државе (САД) су усвојиле Закон о трговини и конкурентности којим се повећавају овлашћења америчке владе да примени мере трговинске одмазде када (сама!) процени да је одређена држава угрозила или повредила права или повластице САД која проистичу из било ког међународног трговинског споразума, укључујући и ГАТТ. Доношење овог закона изазвало је бројне негативне реакције, пре свега у Европској заједници и Јапану,³ али је и одредило даљи правац преговора о реформи система решавања спорова у оквиру ГАТТ-а. САД су, образлажући доношење акта из 1988. године, истицале да систем заснован на дипломатским преговорима какав је до тада важио у ГАТТ-у не може ефикасно да заштити трговинске интересе држава. Владе држава незадовољних потезом САД су зато прихватиле својеврсну јудикализацију система решавања спорова у оквиру будуће СТО, како би се спречила или бар оградила примена одредаба спорног америчког закона.⁴

Реформисан Споразум о решавању спорова (*Dispute Settlement Understanding*, у даљем тексту: DSU) ступио је на снагу 1. јануара 1995. године. У светлу најновијих преговора и расправа о могућим правцима даљих измена овог акта који су започели у Дохи 2001. године, чини се оправданим критички се осврнути на ефикасност поступака DSU-а и

1 Министарска декларација, Пунта дел Есте, 20. септембар 1986, BISD 33S/25.

2 Van den Bossche Peter, *The Law and Policy of the World Trade Organization*, Cambridge, 2006, стр. 180.

3 Jackson John H., *The World Trading System – Law and Policy of International Economic Relations*, 2nd edition, Massachusetts, 2002, стр. 129.

4 Hudec Robert, *The New WTO Dispute Settlement Procedure*, Minnesota Journal of Global Trade, 1999, стр. 13.

њихову прилагођеност потребама савременог међународног трговинског права.

II Критеријум процене

Утврђивање одговарајућег критеријума процене је неопходан предуслов за ваљано испитивање ефикасности система решавања спорова СТО.

У литератури се као критеријуми за процену ефикасности најчешће наводе: број случајева изнетих пред СТО, проценат добровољног извршења одлука, подобност правила да остваре прокламоване циљеве предвиђене DSU-ом.⁵ Премда сваки од ових елемената може да у извесној мери укаже на делотворност механизма решавања спорова СТО, избор само једног од њих као пресудног би истраживача без сумње одвео на странпутицу. Зато се чини се да би се потпунија слика ипак стекла применом вишедимензионалног приступа који би узео у обзир неколико тестова које један ефикасни систем решавања спорова треба да задовољи. Ти тестови би били:

1. доступност механизма странама које траже заштиту права;
2. прилагођеност поступка неким специфичностима СТО;
3. брзина одлучивања; и
4. делотворност и могућност извршења одлуке.

Овакав приступ би, према нашем мишљењу, осветлио све фазе решавања спорова и омогућио целовито сагледавање ефикасности механизма СТО.

1. Доступност механизма решавања спорова

Доступност механизма решавања спорова може да се процењује са формалне и материјалне стране. Анализа формалне доступности би ишла у правцу испитивања општих и посебних услова које DSU предвиђа као претпоставке за покретање поступка, док би осврт на материјалну доступност требало да покаже у којој мери је систем решавања спорова фактички доступан свим чланицама СТО.

У немогућности детаљнијег анализирања свих правила везаних за формалну доступност механизма решавања спорова СТО, сматрамо да би било довољно индикативно ограничити пажњу на елемент који

⁵ McRae Donald, *Measuring the Effectiveness of the WTO Dispute Settlement System*, Nordic Journal of International Law, Vol. 77, No. 3, 2008, стр. 3.

у унутрашњем грађанском процесном праву представља једну од основних претпоставки за подизање тужбе. Ради се о постојању правног интереса. Да ли је, дакле, постојање правног интереса предуслов за покретање поступка решавања спорова пред СТО? У недостатку одговарајуће одредбе у DSU одговор треба потражити у пракси Тела за решавање спорова. У случају Банаана,⁶ до којег је дошло зато што је Европска заједница увела посебне мере за увоз, продају и снабдевање бананама, Европска заједница је истакла приговор да САД немају правни интерес за изношење спора, јер је обим производње банаана у тој држави минималан, па стога она и не може бити извозник ове робе. Апелационо тело је заузело став да ниједан члан DSU нити споразума СТО не садржи експлицитну или имплицитну обавезу постојања правног интереса као претпоставке за активирање механизма решавања спорова. Премда контроверзан, овакав либералан приступ једном од основних услова доступности система решавања спорова СТО у великој мери шири круг његових потенцијалних корисника и убрзава поступак елиминишући потребу доказивања правног интереса.

Важан елемент доступности механизма СТО је и припремљеност држава за вођење трговинских спорова. Управо на овом пољу постоји значајан несклад између развијених држава и држава у развоју. За успешно коришћење система решавања спорова СТО неопходни су специфично искуство и стручна оспособљеност који се стичу учешћем у међународним трговинским односима. Јасно је да су неразвијене државе и државе у развоју у том смислу дефаворизоване у односу на економски јаке и развијене силе. Реформатори правила решавања спорова СТО су били свесни овог проблема, па су тако у DSU унели одредбе којим се мање развијеним државама олакшава положај у поступку решавања спорова. Посебну пажњу заслужују три одредбе.

Најпре се по свом значају истиче члан 24 DSU, којим се предвиђа својеврсна позитивна дискриминација неразвијених држава. Овај члан, који носи наслов „Посебни поступци у вези са неразвијеним државама чланицама“, налаже посебну обазривост у погледу ситуације у којој се налази неразвијена држава чланица – учесник у поступку решавања спорова. Државе чланице се позивају да рестриктивно примењују овлашћења приликом покретања постука против неразвијене државе чланице, а генерални директор СТО и председавајући Тела за решавање спорова се обавезују на нарочито ангажовање како би спор био разрешен у што ранијој фази.

Затим, неке државе чланице, попут Кине, користиле су „повољност“ предвиђену чланом 10.2 DSU да као заинтересована трећа страна

⁶ EC – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas, WT/DS16.

учествују у поступцима решавања спорова између чланица СТО и тако стицале искуство и боље се припремале за поступке у којима ће оне бити у улози тужиоца или туженог.

Конечно, члан 27.2 DSU предвиђа да ће Секретаријат у случају потребе пружити додатну правну и техничку помоћ државама у развоју. Међутим, како је ова обавеза пружања додатне помоћи ограничена дужношћу Секретаријата да остане неутралан у односу на спор, у пракси се могућност коришћења повољности предвиђене чланом 27.2 DSU ограничава само на почетне фазе поступка.⁷ Да би се одредба о пружању стручне помоћи спровела онако како је и замишљена, у Женеви је 2001. године отворен Саветодавни центар за право СТО (*Advisory Centre on WTO Law, ACWL*), независно међувладино тело чији је задатак пружање правне помоћи својим члановима који се сврставају у земље у развоју и свим неразвијеним државама чланицама СТО. Убрзо по оснивању ово тело је први пут пружило правну помоћ Пакистану у случају *Памучно предиво*⁸ који су против ове државе покренуле САД. Тренутно услуге овог тела могу да користе 72 државе, што чини око половину чланства СТО.⁹ Због свега овога, не треба да чуди што се у последње време све више држава у развоју одлучује да активно користи механизам решавања спорова СТО и покрене поступке чак и против развијених држава.¹⁰

Може се стога закључити да су формални услови за приступ систему решавања спорова прилично либерално постављени и да не одвраћају државе чланице од коришћења овог механизма. На страни материјалних услова пракса је пратила потребе „осетљивијих“ чланова СТО, па су кроз стварање и деловање Саветодавног центра за право СТО отклоњене препреке које потенцијално постоје код неразвијених држава и држава у развоју у погледу приступа систему решавања спорова СТО.

2. Прилагођеност поступка неким специфичностима СТО

Општи циљ деловања СТО је либерализација светске трговине. Стога је логично да је чланство у СТО резервисано за државе и царинске територије које су самосталне у вођењу спољнотрговинске полити-

7 Van den Bossche P., *нав. дело*, стр. 227.

8 *United States – Transitional Safeguard Measure on Combed Cotton Yarn*, WT/DS192/AB/R.

9 Подаци су преузети са веб-странице: http://www.acwl.ch/e/members/members_e.aspx, посећене 8. октобра 2008.

10 Један од најчешће цитираних је случај *US – Underwear* (WT/DS24) који је Костарика покренула против САД и окончала у своју корист.

ке,¹¹ а не и за мултинационална предузећа, јер су државе (па тиме и уније држава) они субјекти који имају способност да стварају правила међународног трговинског права.¹² Међутим, државе се међусобно разликују по степену привредног развоја и ангажованости у међународним трговинским односима. Сходно томе, апсолутно једнак третман свих чланица СТО у пракси на њих не би оставио једнак ефекат, чиме би и само остваривање општег циља СТО било отежано или угрожено. Уважавање наведених специфичности у структури и функционисању СТО представља још један од елемената оцене ефикасности система решавања спорова ове међународне организације.

Узимање у обзир чињенице да су чланови СТО државе и уније држава, па да према томе само оне могу да се појаве као странке у поступку, долази до изражаја у општој концепцији механизма решавања спорова. Још од усвајања ГАТТ-а 1947 поступак решавања спорова обухвата две фазе, од којих прву представљају консултације. Овакав „пријатељски“ метод даје прилику државама да кроз дипломатске преговоре дођу до решења које ће бити у најбољем интересу свих страна. Може се закључити да предности овог приступа нарочито долазе до изражаја када је повод трговинског спора неко политички осетљиво питање.

Уобичајено је да се механизам решавања спорова СТО активира онда када нека од чланица СТО својом мером прекрши обавезе које јој припадају по трговинским споразумима чија је потписница. Практика ГАТТ-а је, међутим, показала да до укидања или умањења трговинских повластица може да дође и без кршења споразумних обавеза.¹³ DSU стога у члановима 26.1 и 26.2 предвиђа посебне поступке у случајевима када је до укидања или умањења трговинских повластица дошло без кршења обавеза из чланства у СТО, односно када је до исте последице дошло услед „неке друге ситуације“. Што се тиче првог случаја, скромна јуриспруденција¹⁴ је утврдила да су неопходни услови за покретање поступка детаљно образложење повластице која је укинута или умањена, мере коју је супротна страна предузела и каузалне везе.¹⁵ Уколико страна која покрене спор успешно докаже постојање неопходних еле-

11 Члан XII(1) Споразума о оснивању Светске трговинске организације.

12 Стојиљковић Владимир, *Међународно привредно право*, друго издање, Београд, 2003, стр. 27.

13 Matsushita Mitsuo, Schoenbaum Thomas J., Mavroidis Petros C., *The World Trade Organization – Law, Practice and Policy*, Oxford, 2006, стр. 121.

14 Нпр. *Japan – Measures Affecting Consumer Photographic Film and Paper*, WT/DS44; *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products*, WT/DS135.

15 Matsushita M., Schoenbaum T. J., Mavroidis P. C., *нав. дело*, стр. 121.

мената, панел или Апелационо тело ће препоручити другој страни да спроведе обострано прихватљиву измену спорне мере. Пошто овакво решење делује прилично широко и необавезујуће, члан 26.1(ц) DSU омогућава странама да спор упуте на арбитражу. Што се другог случаја тиче, ниједна чланица GATT-а, односно СТО није изнела спор на основу члана 26.2 DSU, па остаје нејасно у каквим би „ситуацијама“ захтев за заштиту права био допуштен и какве би биле посебности таквог поступка.

Стиче се утисак да су неке специфичности структуре и функционисања СТО на прави начин добиле свој израз у правилима поступка решавања спорова. Разлагање поступка на два дела и давање предности дипломатском решењу, као и могућност коришћења разних алтернативних начина решавања спорова предвиђених чланом 5 DSU свакако доприносе ефикасности поступка и повећавају вероватноћу брзог проналажења најприхватљивијег решења за све заинтересоване стране. Скроман број случајева вођених по тренутно постојећим посебним поступцима не дозвољава њихову подробнију оцену, али наводи на размишљање да би повећање броја посебних, убрзаних поступака применљивих на једноставније случајеве допринео повећању ефикасности целог механизма.

3. Брзина решавања спорова

Дужина трајања поступака решавања спорова представља један од главних проблема савремених процесних система, а управо је брзина одлучивања један од основних предуслова пружања ефикасне правне заштите титуларима права.¹⁶

Пре него што је усвојен DSU, систем решавања спорова предвиђен GATT-ом 1947 испољавао је велику слабост на пољу брзине одлучивања. У складу са тадашњом праксом мирног решавања међудржавних спорова, чланови XXII и XXIII GATT-а 1947 нису прописивали рокове у којима би се морале окончати одређене фазе поступка. То је временом довело до одуговлачења и смањења ефикасности целокупног система заштите права држава чланица,¹⁷ па је зато било нужно да DSU предвиди другачије решење и уведе рокове којим ће се поставити горња граница трајања процесних етапа. До усвајања оваквог решења довеле су две повољне околности. Прва околност је опште расположење које је међу чланицама GATT-а владало током елаборације и усвајања DSU-а. Мањкавости претходног система решавања спорова навеле су већину држа-

¹⁶ Јакшић Александар, *Грађанско процесно право*, Београд, 2006, стр. 125.

¹⁷ Matsushita M., Schoenbaum T. J., Mavroidis P. C., *нав. дело*, стр. 107.

ва чланица да се заложе за прецизирање и поштравање правила поступка¹⁸ како би се избегли проблеми који су се јављали током примене правила GATT-а 1947. Друга околност која је довела до увођења рокова у DSU је еволуција у схватању принципа мирног решавања међудржавних спорова. Примена правила GATT-а 1947 у пракси је показала да поверавање спорова на решавање *ad hoc* групама независних стручњака често даје више резултата од дипломатских преговора међу државама у спору, па је увођењем рокова потребно осигурати правовремену прогресију са једног нивоа на други како би цео спор био ефикасно решен.

Као што је већ речено, „првостепени“ поступак решавања спорова СТО састоји се из две фазе: фазе консултација и фазе решавања поступка пред панелом.

Рокови који се примењују на фазу консултација регулисани су чланом 4 DSU. Страна којој је упућен захтев за почетак консултација дужна је да се изјасни у року од 10 дана од дана пријема таквог захтева, а да консултације започне у доброј вери у року од 30 дана, опет рачунајући од дана пријема захтева за почетак консултација. Уколико би страна којој је упућен захтев за консултације пропустила било који од ова два рока, држава која истиче повреду права би била овлашћена да покрене другу фазу поступка и затражи образовање панела. Уколико до консултација дође, рок за њихово окончање износи 60 дана од дана пријема захтева за почетак консултација. У хитним случајевима и споровима који настају поводом мера које погађају робу склоно пропадању процесни рокови су краћи, па тако рок за почетак консултација износи 10, а за окончање 20 дана од дана пријема захтева.

Уколико се консултацијама спор не реши, стране прелазе на поступак пред панелом. образовање панела може да траје до 45 дана. Када се панел образује, рок у коме мора да поднесе извештај износи шест месеци, односно у хитним случајевима три месеца, од дана образовања панела. Уколико панел процени да неће бити у могућности да испоштује те рокове, писмено и образложено ће о томе обавестити Тело за решавање спорова, али ће у сваком случају морати да поднесе извештај у року од девет месеци од дана образовања. Када панел донесе одлуку, она се доставља државама чланицама и након 20 дана од дана достављања почиње да тече рок за усвајање извештаја у Телу за решавање спорова. Тај рок износи 60 дана. Према томе, уколико страна незадовољна одлуком реши да не подноси жалбу, трајање поступка решавања спорова најдуже износи 15 месеци. У случају да незадовољна страна уложи приговор, поступак се продужава за још највише три месеца, па тако укупно износи до 18 месеци. Треба нагласити да ова рачуница узима у

¹⁸ Van den Bossche P., *нав. дело*, стр. 188.

обзир ситуацију да панел не може да састави извештај у уобичајеном року од 6 месеци, тако да наведени прорачун представља максимално трајање поступка.

Пре давања оцене о брзини решавања спорова пред СТО потребно је упоредити овај поступак са другим сличним механизмима решавања спорова. Прецизно утврђени рокови поступак пред СТО чине имуним на дилаторне тактике које се често примењују пред међународним трговачким арбитражама. Једна од најуобичајенијих, оспоравање надлежности арбитражног трибунала, потпуно је без ефекта у поступку пред СТО, јер се услови за примену овог поступка не стварају закључивањем билатералног споразума већ проистичу из чињенице чланства у СТО. Максимизирање трајања процесних етапа долази до изражаја и у ефикасности поступка по жалби. О томе можда најсликовитије говори познати случај *Klockner v. The United Republic of Cameroon and SOCAMÉ* који је решаван пред Међународним центром за решавање спорова (ICSID) и у коме је, услед поништаја арбитражне одлуке од стране *ad hoc* комисије ICSID-а, од подношења захтева за арбитражу до доношења коначне одлуке протекло девет година.¹⁹

Упркос несумњивим предностима, места за даље побољшање динамике поступка решавања спорова пред СТО још увек има. До уштеде времена би могло да дође на пољу формирања панела. СТО је већ добила захтев неких чланица да размотри предлог о увођењу сталне листе експерата за међународно трговинско право који би били чланови панела за решавање спорова уместо досадашњих *ad hoc* панелиста.²⁰ Усвајање ове идеје би свакако допринело убрзању и повећању ефикасности решавања све бројнијих случајева пред панелима СТО.

4. Делотворност и могућност извршења одлуке

Тест могућности извршења одлука и њихове делотворности треба да покаже у којој мери су одлуке којима се решавају спорови у СТО прилагођене жељеном циљу и које су основне предности и мане поступка њиховог спровођења. Ти подаци представљају последњи елемент приказа одлика система решавања спорова СТО и од великог су значаја за процену његове ефикасности.

Сходно члану 3.4 DSU, циљ одлука које се доносе у поступку решавања спорова је постизање *задовољавајућег решења*. Одлуке панела

19 Redfern Alan, Hunter Martin, Blackaby Nigel, Partasides Constantine, *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, Лондон, 2004, тачка 1–126.

20 *Contribution of the European Communities and its Member States to the Improvement of the WTO Dispute Settlement Understanding*, TN/DS/W/1, 13. март 2002.

и Апелационих тела, дакле, немају казнену природу, већ су усмерене ка поновном успостављању равнотеже права и обавеза држава чланица. Стога је логично да је основна мера коју СТО примењује према држави која укида или умањује трговинске повластице другој држави налог да се спорни акт укине или измени. Тек уколико држава овај налог не спроведе у предвиђеном року, страна која је успела у спору може да добије овлашћење да примени реторзиону меру којом ће супротну страну „приволети“ да испуни своје обавезе. Те реторзионе мере могу имати облик компензације и трговинске одмазде (суспензије концесија).

Прва тачка оцене поступка споровођења налога за укидање или измену спорног акта јесте разматрање рока у којем се наведени налог има извршити. Члан 21.3 DSU предвиђа да се одлуке панела или Апелационог тела извршавају одмах или, уколико би моментално извршење било непрактично, у разумном року. Постоје три начина израчунавања разумног рока. Разумним роком се сматра период који предложи обавезана држава чланица и који прихвати Тело за решавање спорова, период о чијој дужини се сагласе државе у спору или период не дужи од 15 месеци који утврди обавезујућа арбитража. У вези са трећом одредницом треба истаћи да је пракса СТО унела неке допунске критеријуме по питању рачунања разумног рока. У случају *Хормони*²¹ арбитар је закључио да је разуман период за извршење најкраћи период у коме се под одредбама правног система обавезане државе може спровести одлука панела или Апелационог тела. Већ је и из овога јасно, а у једној одлуци је и експлицитно речено,²² да обавезана држава чланица није дужна да одлуку панела или Апелационог тела спроводи по ванредном законодавном поступку. Ипак, на одређивање рока за спровођење одлуке утицаће чињеница да ли је обавезана чланица држава у развоју. Уколико би то био случај, пракса показује да би рокови за извршење били дужи.²³ У сваком случају, рок за извршење не би био дужи од 15 месеци. Када се то време сабере са дужином трајања поступка која, како смо видели, по „најгорем сценарију“ износи 18 месеци, излази да од почетка поступка до извршења мере којом се спор решава може да протекне скоро три године, и то у случају да се обавезана држава придржава свих постављених рокова. Нужно се намеће питање да ли је у том случају проста обустава мере која је била предмет спора одговарајуће задовољење другој страни. Чини се да би један од нових праваца реформе система решавања спорова СТО требало да иде у правцу увођења новчане (или неке друге) накнаде којом би се отклонили или ублажили негативни ефекти продужене примене штетне мере.

21 *EC – Hormones*, WT/DS26.

22 *Korea – Alcoholic Beverages*, WT/DS75.

23 *Indonesia – Autos*, WT/DS54; другачији став: *Chile – Alcoholic Beverages*, WT/DS110.

Посебан проблем поступка извршавања одлука представља случај делимичног испуњења налога панела или Апелационог тела. Пракса сведочи да обавезане државе показују тенденцију да учине само минималне кораке ка испуњењу налога а да изјаве да су у потпуности извршиле одлуке којим се решава спор.²⁴ У том случају незадовољној страни стоје на располагању две могућности. Прва се заснива на члану 21.5 DSU и предвиђа поновно сазивање панела који ће проценити да ли предузете мере представљају извршење одлуке којом је спор решен. Друга могућност је упућивање захтева Телу за решавање спорова за добијање дозволе за суспензију трговинских концесија обавезаној држави која није извршила одлуку. Међутим, у случају да обавезана држава истакне приговор, члан 22.6 DSU предвиђа да ће одлука о захтеву за суспензију трговинских концесија бити донесена на арбитражи. Ове две могућности се, међутим, међусобно не искључују, што је показао познати случај *Банана*.²⁵ Неусклађеност чланова 21.5 и 22.6 DSU би зато морала да буде исправљена у следећем таласу реформи система решавања спорова.

Последње питање је оцена делотворности реторзионих мера које је држава чланица овлашћена да примени у случају да друга страна не изврши налог панела или Апелационог тела. И компензација и трговинска одмазда су привремене мере чији је циљ да обавезану државу подстакну да што пре изврши одлуку панела или Апелационог тела. Премда ове мере поред економске садрже и политичку димензију, што би требало да доприноси делотворности, њихова примена повлачи извесне тешкоће које се не могу занемарити. Када је реч о компензацији, показало се да је веома тешко измерити еквивалентан приступ тржишту, па се ова мера не употребљава често.²⁶ Што се трговинске одмазде тиче, очигледно је да је ова мера потпуно неприменљива у случају када се на страни туженог државе налазе економски неутрицајне државе а на страни туженог државе са великим тржиштима. Када се узме у обзир још и прилично драстичан карактер трговинске одмазде као реторзионе мере, не треба да чуди што је Тело за решавање спорова примену овог средства дозволило у само седам случајева у периоду од јануара 1995. до августа 2004.²⁷

Иако се чини да систем извршења одлука треба додатно усавршити, висок проценат извршених одлука²⁸ показује да и последња карика

24 Matsushita M., Schoenbaum T. J., Mavroidis P. C., *нав. дело*, стр. 118.

25 EC – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas, WT/DS16.

26 McRae D., *нав. дело*, стр. 9.

27 Van den Bossche P., *нав. дело*, стр. 222.

28 Чак 83% према Davey William J., *The WTO Dispute Settlement System: The First Ten Years*, Journal of International Economic Law, Vol. 8, Issue 1, стр. 47.

система решавања спорова СТО задовољавајуће функционише. Ако се приметити да и у неким споровима где није дошло до потпуног испуњења одлуке, као што су нпр. *Canada Aircraft*²⁹ и *Brazil-Aircraft*,³⁰ стране ипак успевају да пронађу обострано прихватљива решења и прекидају спор, ефикасност система решавања спорова СТО се мора позитивно оценити. То, међутим, ипак не значи да будући реформатори DSU-а не би требало да се позабаве отклањањем слабих тачака на које је указано.

III Закључна разматрања

На основу претходне анализе може се закључити да је Светска трговинска организација значајно побољшала ефикасност система решавања спорова доношењем DSU. Успешну еволуцију система је омогућило уважавање посебних потреба држава чланица које су долазиле до изражаја у поступку решавања спорова по правилима GATT-а 1947, и то пре свега на пољу организације поступка. Показало се да су дипломатске консултације корисне али не и довољне, као и да је потребно онемогућити дуготрајне и неуспешне поступке увођењем прецизних рокова за одвијање процесних фаза. Важан фактор ефикасности система је и уважавање разлика у економској снази и развијености међу државама чланицама, које је нарочито дошло до изражаја кроз отварање Саветодавног центра за право СТО. Активношћу овог Центра услуге система решавања спорова СТО су и *de facto* постале доступније неразвијеним државама и државама у развоју, па процесни механизам заиста постаје способан да пружи једнаку заштиту свим чланицама СТО, независно од субјективних препрека које неке од њих имају у вези са припремљеношћу за вођење трговинских спорова.

Ипак, и поред несумњивих предности система решавања спорова СТО, овај механизам има и извесне осетљиве тачке. Највеће слабости се испољавају у поступку извршења одлука. Уколико добровољно и правовремено извршење одлуке изостане, стиче се утисак да реторзионе мере нису сасвим подесне да изазову жељени ефекат и у најкраћем року доведу до примене одлуке панела или Апелационог тела. Штавише, због њиховог израженог политичког карактера постоји могућност њихове злоупотребе.³¹ Такође, неусклађеност поступака предвиђених члановима 21.5 и 22.6 DSU може да доведе до великих практичних проблема у

29 WT/DS70.

30 WT/DS46.

31 Тако је у случају *United States – Definitive Safeguard Measures on Imports of Certain Steel Products* (WT/DS248) из 2003. године Европска унија запретила да ће применити трговинску одмазду усмерену на робу која се углавном производи у оним

поступку извршења одлука, што се нарочито јасно показало у случају *Банана*.³²

Имајући у виду напред наведене предности и мане, као и предлоге за измену које су државе чланице почеле да упућују од конференције у Дохи, могуће је формулисати одређене предлоге за побољшање ефикасности система решавања спорова СТО. У вези са брзином одлучивања чини се да би било оправдано размишљати о увођењу посебних, убрзаних поступака за решавање једноставнијих спорова. Такође, увођење сталних панелиста би убрзало поступак формирања панела, а специјализација тих лица за управљање међународним трговинским споровима би свакако повећало ефикасност механизма решавања спорова. У погледу извршења, досадашња пракса наводи на размишљање да би укључивање ширег круга држава било пожељно за ефикасније спровођење одлука којим се окончавају спорови. Примена реторзионих мера од стране ширег круга држава, а не само од оне која је успела у спору, имало би двоструку предност: било би делотворније и смањило би могућност злоупотребе економских мера у политичке сврхе.

У сваком случају, прва деценија примене DSU показује да реформисани систем решавања спорова СТО представља ефикасан и поуздан процесни механизам који је у стању да допринесе остваривању циљева СТО. Сва је прилика да ће се и измене овог акта кретати у истом правцу.

Marko JOVANOVIĆ, LL.M.

THE EFFICIENCY OF THE WTO DISPUTE SETTLEMENT SYSTEM

Summary

In this paper the author analyses the efficiency of the dispute settlement system under the World Trade Organization.

In order to obtain an impartial insight into this question, the author considers the problem of efficiency in the light of four elements: the accessibility of the dispute settlement system, its adaption to the specific nature of the WTO, the efficiency of the proceedings and the efficiency of the implementation stage.

државама које подржавају републиканског кандидата на предстојећим изборима у САД.

32 За преглед хронологије најважнијих одлука у овом случају видети Стојиљковић В., *нав. дело*, напомена 207, стр. 87–88.

In conclusion, the author summarizes the results of his analysis, the practice of the WTO and the initiatives for the reform of the dispute settlement system, and suggests possible ways of improving the efficiency of this procedural mechanism.

Key words: GATT, WTO, Dispute Settlement Understanding, international trade disputes settlement, principle of efficiency.